

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนส่งเสริมการผลิตผักเหียงใบใหญ่เพื่อสร้างรายได้ ให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรรายจนในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง

Social Return on Investment in the Promotion of Large-leaved Liang Production to Generate Income for Poor Farm Households in Srinakarin District, Phatthalung Province

นันทยา พนมจันทร์^{1*}, จตุพร ไกรถาวร¹, เบญจวรรณ บัวขวัญ⁴, ปวีณา แก้วอุบล³, ปุริวิชญ์ พิทยาภินันท์²,
ปานุมาส พฤติคณ¹, มาณี แก้วชนิด³, และสรพงศ์ เบญจศรี¹

Nantiya Panomjan^{1*}, Jathuporn Kraitavorn¹, Benjawan Buakwan⁴, Paveena Kaewubon³, Purawich Phitthayaphinant²,
Panumas Pruekthikanee¹, Manee Keawchanid³ and Sorapong Benchasri¹

Received date: 21 ก.ย. 67 Revised date: 6 ม.ค. 68 Accepted date: 22 ม.ค. 68

DOI: <https://doi.org/10.55003/kmaj.2025.264716>

บทคัดย่อ

ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับสูง แต่ปัญหาความยากจนยังคงเป็นอุปสรรคที่ทำนายการดำเนินนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะในช่วงที่ราคาผลผลิตทางการเกษตรมีความผันผวนอย่างต่อเนื่อง เกษตรกรจึงจำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับทักษะและความรู้ที่มีอยู่เดิม อันจะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตและสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ โครงการ “วิชายุทธเกษตรสู่คน คนศรีนครินทร์” เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรรายจนในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับปัญหาความไม่มั่นคงในด้านทุนการดำรงชีพ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การผลิตทางการเกษตรของครอบครัวยากจนจำนวน 4 ตำบล (ลำสินธุ์ อ่างทอง บ้านนา และชุมพล) ในอำเภอศรีนครินทร์ และเพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการ “วิชายุทธเกษตรสู่คน คนศรีนครินทร์” โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับตัวแทนของครัวเรือนเกษตรกรรายจนจำนวน 131 ครัวเรือน ซึ่งถูกคัดเลือกมาอย่างเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา การจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม ผลจากการศึกษาพบว่าสถานการณ์การผลิตทางการเกษตรของครอบครัวยากจนในพื้นที่ศึกษาพบว่าครัวเรือนยากจนในพื้นที่อำเภอศรีนครินทร์มีค่าเฉลี่ยของทุนมนุษย์สูงสุดเท่ากับ 2.60 จัดอยู่ในกลุ่ม “อยู่ได้” รองลงมาคือทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.42, 2.02 และ 1.95 ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” ขณะที่ทุนทางสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับ 1.72 จัดอยู่ในกลุ่ม “อยู่ลำบาก” ซึ่งสะท้อนถึงความยากลำบาก (เกณฑ์การแปลผลกำหนดช่วงค่าเฉลี่ยดังนี้ 3.26–4.00 อยู่ดี, 2.51–3.25 อยู่ได้, 1.76–2.50 อยู่ยาก, 1.00–1.75 อยู่ลำบาก) และวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนพบว่า การใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรโดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) นั้นมีความคุ้มค่า โดยผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีค่าเท่ากับ 1.53 ซึ่งหมายความว่า ทุก ๆ 1 บาทที่ บพท. ลงทุนในโครงการนี้ จะสร้างผลตอบแทนทางสังคมมูลค่า 1.53 บาท ให้ผลเป็นบวกตั้งแต่ปีแรกของการเริ่มโครงการส่งเสริมการปลูกเหียงพันธุ์ใบใหญ่ที่ขยายพันธุ์โดยการตอนกิ่งปลูกเป็นพืชร่วมยางพาราและไม้ผล โดยมอบให้ครัวเรือนยากจนเป็นต้นกล้ากิ่งตอนข้างูงราคาต้นละ 200 บาท จำนวน 10 ต้นต่อครัวเรือนสำหรับเพื่อปลูก สามารถเก็บใบอ่อนรับประทานได้หลังปลูกไปแล้ว 1 เดือน เก็บใบอ่อนบริโภคได้ทุกสัปดาห์ และสามารถขยายพันธุ์ด้วยการตอนกิ่งได้ในปีถัดไป การมอบต้นกล้ากิ่งตอนข้างูงสามารถลดการตายของต้นกล้าได้ถึง 20 % สำหรับลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ในปีแรก และสร้างรายได้ในปีต่อไป โดยผลผลิตต่อต้นเฉลี่ยเท่ากับ 60 บาทต่อต้นต่อเดือน แต่ละครัวเรือนได้ 10 ต้น คิดเป็นมูลค่า 600 บาทต่อเดือน และสามารถขยายพันธุ์ได้ในปีที่ 2 ต้นละไม่เกิน 2 กิ่ง โดยการตอนกิ่งจำหน่ายกิ่งละ 100 บาท คิดเป็นมูลค่า 2,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ผลการวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึง บพท., สถาบันการศึกษา, หน่วยงานวิจัย และภาครัฐ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับวางแผนและกำหนดนโยบายในการสนับสนุนการวิจัยและดำเนินการเพื่อลดความยากจนในอนาคต

คำสำคัญ: ความยากจน ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน การปลูกพืชร่วม ระบบเกษตรผสมผสาน

¹ สาขาวิชาพืชศาสตร์ คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ พัทลุง 93210

² สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชุมชน คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ พัทลุง 93210

³ สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยทักษิณ พัทลุง 93210

⁴ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90100

¹ Department of Plant Science, Faculty of Technology and Community Development, Thaksin University, Phatthalung 93210

² Department of Agricultural Extension and Community Development, Faculty of Technology and Community Development, Thaksin University, Phatthalung 93210

³ Department of Biology, Faculty of Science and Digital Innovation, Thaksin University, Phatthalung 93210

⁴ Institute of Southern Thai Studies, Thaksin University, Songkhla 90100

* Corresponding author, email: n_numkum@hotmail.com, pnantiya@tsu.ac.th

Abstract

Thailand is classified as an upper middle-income country, but poverty remains a significant challenge to government policy implementation. With the fluctuating prices of agricultural products, farmers must acquire new knowledge and skills to enhance their existing ones for livelihoods and job stability. The project " Agro-strategy to Alleviate Poverty of Srinakarin People " offers a valuable learning opportunity for farming households in Srinakarin district, Phatthalung province, who face limited livelihood resources. This study aims to examine the agricultural production conditions of poor households in four sub-districts (Lam Sin, Ang Thong, Baan Na, and Chumphon) and to analyze the social return on investment (SROI) of the project "Agro-strategy to Alleviate Poverty of Srinakarin People". Data were collected through in-depth interviews and focus group discussions with 131 representatives of farming households purposively-selected, and analyzed using the SROI method. The findings reveal that the average human capital in the studied households scored the highest (2.60, categorized as "sustainable"), followed by physical, natural, and economic capital at 2.42, 2.02, and 1.95, respectively ("vulnerable"). Social capital scored the lowest (1.72, "precarious"), reflecting significant hardship. The SROI analysis indicates that the investment by the Local Administrative Organization (BPA) yielded a positive return, with an SROI ratio of 1.53, meaning every 1 baht invested generated 1.53 THB in social value. The initiative involved distributing ten Bai Liang saplings per household (valued at 200 THB each), propagated through air-layering for intercropping with rubber and fruit trees. Within one month, households could harvest young leaves weekly for consumption, reducing costs in the first year and creating income opportunities from the second year onward. Each tree yielded an average of 60 THB per month, generating 600 THB per household. By the second year, farmers could propagate two air-layered branches per tree, valued at 100 THB per branch, contributing an additional 2,000 THB annually per household. These findings are valuable for related organizations including PMU A, educational institutions, and government agencies in shaping policies to support poverty alleviation research.

Keywords: poverty, social return on investment, intercropping, integrated farming system

คำนำ

ปัญหาความยากจนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของหลายประเทศมาอย่างยาวนาน ในขณะเดียวกัน การขจัดความยากจนถือเป็นวาระแห่งชาติ ที่ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญจากรัฐบาลทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย โดยถูกกำหนดเป็นเป้าหมายแรกของการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) ซึ่งมุ่งยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่ (Thailand United Nations, 2024) นอกจากนี้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ยังเน้นการลงทุนทางสังคมแบบมุ่งเป้า เพื่อช่วยเหลือคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสโดยตรง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018) ในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยมีจำนวนคนจน 3.79 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 5.43 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งลดลงจากปีก่อนร้อยละ 14.08 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024a) การลดลงนี้เป็นผลมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่คลี่คลาย ประชาชนสามารถปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ได้ดีขึ้น ทำให้ชีวิตกลับสู่ภาวะปกติ การบริโภคของครัวเรือนเพิ่มขึ้น และเศรษฐกิจทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรมีการขยายตัว อีกทั้งภาครัฐยังคงดำเนินมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง (Office of the National Economic and Social Development Council, 2023) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผู้มีงานทำที่ยากจนตามสาขาเศรษฐกิจ พบว่า สัดส่วนในสาขาเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมงมีอัตราส่วนสูงที่สุด-ร้อยละ 10.62 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 0.81 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024a) โดยที่ภาคได้มีมูลค่าผลิตภัณฑ์เท่ากับ 1,391,168 ล้านบาท แบ่งเป็นภาคการเกษตร 373,256 ล้านบาท และนอกภาคการเกษตร 1,017,912 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 26.83 และ 73.17 ตามลำดับ โดยมีผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัว 143,000 บาท (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024b) ในปีเดียวกัน ภาคได้มีจำนวนคนจน 906,000 คน คิดเป็นร้อยละ 9.3 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งลดลงจากปีก่อน ร้อยละ 14.99 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024a) จังหวัดพัทลุงมีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด 42,847 ล้านบาท แบ่งเป็นภาคการเกษตร 14,597 ล้านบาท และนอกภาคการเกษตร 28,250 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ

34.07 และ 65.93 ตามลำดับ โดยมีผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว 87,100 บาทต่อปี ซึ่งอยู่ในอันดับที่ 60 ของประเทศ (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024b) นอกจากนี้ ในปีเดียวกัน จังหวัดพัทลุงมีจำนวนคนจน 64,400 คน หรือร้อยละ 13.09 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีก่อนที่มีร้อยละ 8.00 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2024a)

จากการวิจัยก่อนหน้านี้หลายชิ้นจากหลายประเทศ เช่น Cungaara and Moder (2011), Asfaw et al. (2012), Davis et al. (2012), Elias et al. (2013), Gebrehiwot (2015), Danso-Abbeam et al. (2018), และ Wonde et al. (2022) ได้แสดงข้อมูลเชิงประจักษ์ว่า โครงการส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มสวัสดิการ ผลผลิต และรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร รวมถึงช่วยลดความยากจน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงควรสนับสนุนครัวเรือนเกษตรกรยากจนด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านโครงการที่นำเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่มาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่เป็นปัญหาเรื้อรังของครัวเรือนเกษตรกร โดยนัยนี้ โครงการ “วิชายุทธเกษตรฐาน คนศรีนครินทร์” จึงเกิดขึ้นจากโจทย์ของชุมชน โดยบทความนี้มุ่งวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการฯ เพื่อตอบคำถามว่า การลงทุน 1 บาทในโครงการฯ จะสร้างผลตอบแทนทางสังคมเป็นจำนวนเท่าใด

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์การผลิตทางการเกษตรของครอบครัวยากจนจำนวน 4 ตำบล (ลำสินธุ์ อ่างทอง บ้านนา และชุมพล) ในอำเภอศรีนครินทร์ และ 2) วิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการ “วิชายุทธเกษตรฐาน คนศรีนครินทร์” โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับตัวแทนของครัวเรือนเกษตรกรยากจนจำนวน 131 ครัวเรือน ผลการวิจัยนี้จะช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรยากจนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจถึงประโยชน์ทางการเงินที่ชัดเจนจากการลงทุนในโครงการฯ นอกจากนี้ หน่วยงานสนับสนุนการวิจัยและสถาบันการศึกษาสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ในการพิจารณาสนับสนุนงบประมาณสำหรับโครงการที่มีบริบทคล้ายกัน หน่วยงานภาครัฐสามารถนำผลการวิจัยไปขยายผลดำเนินโครงการในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะพื้นที่ที่ประชาชนส่วนใหญ่ทำสวนยางพาราและไม้ผล ทั้งนี้ ในขณะเดียวกันข้อมูลเชิงประจักษ์จากงานวิจัยจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาโยบายเพื่อยกระดับทุนการดำรงชีพ คุณภาพชีวิต และขีดความสามารถของครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดพัทลุงอย่างเหมาะสม อีกทั้งโครงการนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดพัทลุงที่มุ่งสู่การเป็น “เมืองแห่งความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม”

วิธีการศึกษา

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนเกษตรกรเป้าหมาย

ทำการศึกษาในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง มีขอบเขตพื้นที่การปกครองทั้งหมดจำนวน 4 ตำบล 43 หมู่บ้าน คือ ตำบลชุมพล (14 หมู่บ้าน) ตำบลบ้านนา (12 หมู่บ้าน) ตำบลอ่างทอง (8 หมู่บ้าน) และตำบลลำสินธุ์ (9 หมู่บ้าน) โดยรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูล TMap และข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัด (Practical Poverty Provincial Connex : PPPConnex รวมด้วย นำข้อมูลมาหาค่าเฉลี่ยและวิเคราะห์ผลกระทบของทุนทางสังคม 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนเศรษฐกิจ

ศึกษาสถานการณ์การผลิตทางการเกษตรของครอบครัวยากจน

ทำการศึกษาในพื้นที่อำเภอศรีนครินทร์ทั้งหมด 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลลำสินธุ์ ตำบลอ่างทอง ตำบลบ้านนา และตำบลชุมพล จากฐานข้อมูล โดยการวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงของโครงการ คือ ครัวเรือนเกษตรกรยากจนจำนวน 131 ครัวเรือน ทั้งในและเพิ่มเติมจากระบบ โดยผ่านการคัดเลือกแบบเจาะจงจากคนในชุมชน และผู้นำชุมชน สำหรับเกณฑ์การคัดเลือกประกอบด้วยข้อมูลดังต่อไปนี้ 1) การเป็นครัวเรือนเกษตรกรยากจนที่อยู่ในฐานข้อมูลครัวเรือนคนจนที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว มีรายได้น้อยกว่า 3,000 บาทต่อเดือน 2) เกษตรกรยินยอมให้ข้อมูลพร้อมเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการด้วยความสมัครใจ 3) ผู้เข้าร่วมทุกคนต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ได้ตกลงระบุในธรรมาภิบาลของผู้ปลูกเลี้ยงใบใหญ่ และ 4) นำความรู้จากโครงการไปใช้ในการพัฒนาอาชีพของตนอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่มีคำถามและประเด็นหลักไว้ล่วงหน้ารายเดียว แต่เปิดโอกาสให้เกษตรกรยากจนสามารถพูดถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมได้ และมีการถอดบทเรียนกลุ่มเป้าหมายเป็นรายกลุ่มร่วมด้วย คณะวิจัยยังได้ตั้งคำถามเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากขึ้น เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากโครงการฯ มีลักษณะอย่างไรและมากน้อยเพียงใด และหากไม่มีโครงการจะเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้หรือไม่ นอกจากนี้ ยังมีการจัดสนทนากลุ่มย่อยเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกันหาวิธีปฏิบัติที่ยั่งยืน

1) เพื่อประเมินศักยภาพผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน สำหรับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนกำหนดขอบเขตของระยะเวลาเป็น 2 กรณีคือ 1) การประเมินหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้ว (ex-post evaluation) คือ ปี พ.ศ. 2566 ซึ่งใช้เป็นปีฐาน และ 2) การประเมินสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากโครงการฯ ในอนาคต ซึ่งกำหนดไว้ 5 ปี (ช่วงปี พ.ศ. 2567 ถึง ปี พ.ศ. 2571) นอกจากนี้ ยังมีการวิเคราะห์สถานการณ์ในกรณีฐาน (base case scenario) กับกลุ่มที่คาดว่าจะเป็คู่ความร่วมมือในการขับเคลื่อนผลกระทบทางสังคม (partner) รวมทั้งผลลัพธ์ที่เกิดจากองค์กรอื่น (attribution) และผลลัพธ์ส่วนเกิน (deadweight) ในส่วนอัตราคิดลดที่ใช้ในการวิเคราะห์กำหนดไว้ร้อยละ 5 ต่อปี (Vijitsrikamol, 2021) ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยพันธบัตรระยะยาว โดยพิจารณาตามแหล่งที่มาของงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ (Kuldilok et al., 2024)

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสะท้อนถึงความคุ้มค่าของงบประมาณที่จัดสรรให้โครงการ โดยวัดว่าการลงทุนดังกล่าวสามารถสร้างประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้มากน้อยเพียงใด (Clare et al., 2023) รวมถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ (Cooney and Lynch-Cerullo, 2014) ซึ่งวัดออกมาเป็นมูลค่าทางการเงิน (Nicholls et al., 2012) การประเมินนี้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 คือ การประเมินหลังจากโครงการสิ้นสุด (ex-post evaluation) ในปี พ.ศ. 2566 ซึ่งใช้เป็นปีฐาน และช่วงที่ 2 คือ การประเมินผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตช่วง 5 ปี (พ.ศ. 2567–2571) นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์สถานการณ์พื้นฐาน (base case scenario) ผลกระทบจากคู่ความร่วมมือ (partner), ผลลัพธ์จากองค์กรอื่น (attribution) และผลลัพธ์ส่วนเกิน (deadweight) โดยใช้อัตราคิดลดร้อยละ 5 ต่อปี (Vijitsrikamol, 2021) ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยพันธบัตรระยะยาวตามแหล่งที่มาของงบประมาณจากภาครัฐ (Kuldilok et al., 2024) ด้วยโปรแกรมการคำนวณจากสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลการศึกษาและวิจารณ์

ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนเกษตรกรเป้าหมาย

อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง มีขอบเขตพื้นที่การปกครองทั้งหมดจำนวน 4 ตำบล 43 หมู่บ้าน คือ ตำบลชุมพล (14 หมู่บ้าน) ตำบลบ้านนา (12 หมู่บ้าน) ตำบลอ่างทอง (8 หมู่บ้าน) และตำบลลำสินธุ์ (9 หมู่บ้าน) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือการทำเกษตรกรรม ปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก คือ ยางพารา และ สวนไม้ผล ภาคการเกษตรยังคงเผชิญกับปัญหา เช่น ต้นทุนการผลิตสูง และผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เมื่อพิจารณาข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัด (Practical Poverty Provincial Connex : PPPConnex) ร่วมกับ พบว่า ครัวเรือนยากจนในพื้นที่อำเภอศรีนครินทร์มีค่าเฉลี่ยของทุนมนุษย์สูงสุดเท่ากับ 2.60 จัดอยู่ในกลุ่ม “อยู่ได้” รองลงมาคือทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.42, 2.02 และ 1.95 ตามลำดับ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่ม “อยู่ยาก” ขณะที่ทุนทางสังคมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับ 1.72 จัดอยู่ในกลุ่ม “อยู่ลำบาก” ซึ่งสะท้อนถึงความยากลำบาก (เกณฑ์การแปลผลกำหนดช่วงค่าเฉลี่ยดังนี้ 3.26–4.00 อยู่ดี, 2.51–3.25 อยู่ได้, 1.76–2.50 อยู่ยาก, 1.00–1.75 อยู่ลำบาก)

สถานการณ์การผลิตทางการเกษตรของครัวเรือนยากจนในพื้นที่ศึกษา

ครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีทั้งมีที่ดินทำกินและไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง พื้นที่ทำกินเพื่อการเกษตรขนาดเล็กและพึ่งพาแรงงานครัวเรือนเป็นหลัก ด้วยข้อจำกัดด้านทุนธรรมชาติทำให้ไม่สามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกต่อแรงงานเพื่อให้เกิดการประหยัดจากขนาด (economies of scale) ในการผลิตได้ นอกจากนี้ การบริหารจัดการด้านการผลิตยังคงเป็นแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา โดยอาศัยการสังเกตและจดจำจากบรรพบุรุษ โดยไม่ค่อยใช้หลักวิชาการ ไม่มีการวางแผนการผลิต การจดบันทึก หรือจัดทำบัญชี เช่น รายรับ รายจ่าย เป็นต้น ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูง โดยเฉพาะค่าปุ๋ยเคมี ขณะเดียวกัน ปริมาณและราคาผลผลิตยังไม่แน่นอน เนื่องจากปัจจัยของฤดูกาลและปัจจัยอื่น ๆ ส่งผลให้รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่ายและทำให้หลายครัวเรือนมีหนี้สิน ถึงแม้จะมีข้อจำกัดด้านทุนมนุษย์และทุนการเงิน ซึ่งทำให้ทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นมีจำกัด แต่เกษตรกรยังคงทำอาชีพนี้ต่อไปเนื่องจากเป็นอาชีพที่สืบทอดมายาวนาน และมีความเชี่ยวชาญ แม้ว่าจะมีปัญหาราคาผลผลิตต่ำในบางช่วงก็ตาม จากบริบทเดิมที่เกษตรกรยังคงปลูกพืชเชิงเดี่ยว ผลผลิตแปรปรวน ส่งผลต่อรายได้ต่อครัวเรือนที่ไม่แน่นอนและขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นเกษตรกรควรพิจารณาปลูกพืชแซมหรือพืชร่วมในสวนยางพารา โดยเฉพาะผักเหลียง ซึ่งเป็นพืชที่เหมาะสมสำหรับปลูกร่วมกับยางพารา เนื่องจากช่วยเพิ่มธาตุอาหารในดินและปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดิน (Saeteaw et al., 2021; Saeteng et al., 2022) รวมถึงสร้างประโยชน์จากการผสมผสานกิจกรรมทางการเกษตรที่แตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่การประหยัดจากขอบเขต (economies of scope) ด้วยเหตุดังกล่าววิสาหกิจชุมชนสินธุ์แพทองมีความต้องการที่จะส่งเสริมการปลูกผักเหลียงใบใหญ่เพิ่มขึ้น โดยปลูกเป็นพืชร่วมในสวนยางพาราหรือสวนไม้ผล เนื่องจากปริมาณผลผลิตของผักเหลียงใบใหญ่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ซึ่งตามกลไกตลาดจะทำให้ราคาสูงขึ้น จากการสำรวจและสอบถามข้อมูลจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ผู้ผลิต

เหียงใบใหญ่ในพื้นที่ได้ให้ข้อมูลว่าปัจจุบันมีเกษตรกรปลูกเหียงใบใหญ่แซมในส่วนยางพาราหรือไม้ผลจำนวนเพียง 40 ราย คิดเป็นปริมาณพื้นที่ปลูกผักเหียงเท่ากับ 80 ไร่ โดยมีจำนวนต้นเหียงใบใหญ่ทั้งหมด 5,000 ต้น ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ประมาณ 100 กิโลกรัมต่อสัปดาห์ ในขณะที่ความต้องการของตลาดอยู่ที่ประมาณ 300 กิโลกรัมต่อวัน โดยต้นเหียงใบใหญ่ 1 ต้น ให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อเดือนเท่ากับ 1 กิโลกรัม ตลาดขายปลีกเหียงใบใหญ่ประเภทใบอ่อนสำหรับรับประทานจำหน่ายในราคากิโลกรัมละ 70 บาท ขายส่งราคากิโลกรัมละ 60 บาท โดยที่ต้นเหียงใบใหญ่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตใบอ่อนได้สัปดาห์ละ 1 ครั้ง นอกจากนี้ เมื่อปลูกไปแล้ว 1 ปี สามารถขยายพันธุ์ต้นพันธุ์ได้อีกเฉลี่ย 2-3 กิ่งต่อต้น ซึ่งปัจจุบันต้นพันธุ์เหียงใบใหญ่ประเภทกิ่งตอนราคาต้นละ 100 บาท และกิ่งตอนชำถุงราคาต้นละ 150-200 บาท

ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการ “วิสาหกิจเกษตรสู้จน คนศรีนครินทร์”

1. ปัจจัยนำเข้า (input) เป็นทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินโครงการเพื่อสร้างผลลัพธ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการฯ มีดังนี้

1.1 บุคลากร ประกอบด้วยนักวิจัยมหาวิทยาลัยทักษิณ 7 คน นักวิชาการศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรด้านอารักขาพืช จังหวัดสงขลา 2 คน นักวิชาการสำนักงานเกษตร จังหวัดพัทลุง 1 คน เจ้าหน้าที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) 1 คน และเจ้าหน้าที่บริษัท ปตท. (มหาชน) จำกัด 1 คน

1.2 องค์กร/หน่วยงาน ประกอบด้วยคณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ คณะวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมดิจิทัล มหาวิทยาลัยทักษิณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนชาวนาพัทลุง และบริษัท ปลายินดีฟาร์ม จำกัด

1.3 งบประมาณสนับสนุนในรูปแบบ in-cash ประกอบด้วย บพท. 1.10 ล้านบาท สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (National Innovation Agency หรือ NIA) 2.40 ล้านบาท บริษัท ปตท. (มหาชน) จำกัด 2 ล้านบาท สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) 1 ล้านบาท การยางแห่งประเทศไทย (กยท.) 5 หมื่นบาท สำนักงานเกษตรอำเภอศรีนครินทร์ 3 หมื่นบาท ศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรด้านอารักขาพืช จังหวัดสงขลา 2 หมื่นบาท และ ธ.ก.ส. 2 หมื่นบาท

1.4 องค์ความรู้ที่อบรมให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรยากจนประกอบด้วยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ การตอนกิ่งพันธุ์ การผลิตปุ๋ยหมัก การผลิตข้าวกล้องงอกอินทรีย์ เทคนิคการฉีดพ่นกรดอะมิโนทางใบ เทคนิคการผลิตแผนแดงเพื่อลดต้นทุน และการผลิตวัสดุเพาะกล้าจากแผนแดงเพื่อเสริมรายได้

1.5 กิจกรรม (activity) เป็นขั้นตอน กระบวนการ หรือการปฏิบัติที่นำไปสู่ผลลัพธ์และการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ มีดังนี้

1.5.1 การส่งมอบต้นกล้าเพื่อเพิ่มจำนวนต้นและขยายพื้นที่ปลูกผักเหียงใบใหญ่ ในพื้นที่ทั้งหมด 4 ตำบลของอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ในรูปแบบแปลงรวมและแปลงเดี่ยว โดยครัวเรือนเกษตรกรยากจนได้รับกิ่งตอนชำถุง 10 ต้นต่อครัวเรือน (ราคา 200 บาทต่อต้น) โดยมีอัตราการรอดสูง อัตราการตายของกิ่งตอนชำถุงร้อยละ 35 ต่ำกว่ากิ่งตอนซึ่งเท่ากับร้อยละ 50 และในปัดไปเกษตรกรในกลุ่มเป้าหมายต้องขยายพันธุ์เพิ่มจากเดิม 3 เท่า โดยแบ่งไปจำหน่ายกิ่งตอน 1 กิ่ง และกิ่งตอนชำถุง 1 กิ่ง ทั้งนี้ ต้นทุนกิ่งตอนคิดเป็นร้อยละ 10 ของรายได้จากการจำหน่ายกิ่งตอน และต้นทุนกิ่งตอนชำถุงคิดเป็นร้อยละ 20 ของรายได้จากการจำหน่ายกิ่งตอนชำถุง

1.5.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรยากจนประกอบด้วย 1) การขยายพันธุ์ด้วยเทคนิคต่าง ๆ ได้แก่ เทคนิคการตอนกิ่งพันธุ์ผักเหียงใบใหญ่ เทคนิคการแปลงพันธุ์ (เสียบยอด) กิ่งพันธุ์ผักเหียงใบใหญ่ เทคนิคการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อผักเหียงใบใหญ่ และการปลูกผักเหียงใบใหญ่เป็นพืชร่วมแปลงใหญ่ 2) การจัดการธาตุอาหารพืชในแปลงปลูก ในเรื่องเทคนิคการผลิตปุ๋ยหมักอินทรีย์สูตรกรรมธรรมชาติ เทคนิคการผลิตปุ๋ยหมักอินทรีย์จากเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เทคนิคการฉีดพ่นกรดอะมิโนทางใบ การผลิตแผนแดงเพื่อลดต้นทุน และการผลิตวัสดุเพาะกล้าเพื่อเสริมรายได้

1.5.3 การสร้างการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยการรวมกลุ่มปลูกผักเหียงแปลงใหญ่ การจ้างงานคนจนสู่ห่วงโซ่การผลิต การลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนกับภาคีเครือข่ายตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

2. ผลลัพธ์ (outcome) เป็นผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ได้รับประโยชน์หลังจากการดำเนินโครงการไปแล้วระยะหนึ่ง ประกอบด้วย 1) การลดพื้นที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว 2) การลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรยากจนอย่างน้อย 30 บาทต่อมื้อ 3) การลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร 4) การสร้างอำนาจการต่อรอง โดยจำหน่ายผักเหียงใบสดในราคา 60 บาทต่อ

กิโลกรัม กิ่งตอนในราคา 100 บาทต่อกิ่ง และกิ่งตอนชำลงในราคา 200 บาทต่อดัน และ 5) ความตระหนักในการผลิตพืชที่ห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม

3. ผลกระทบ (impact) เป็นการเปลี่ยนแปลงในวงกว้างจากการมีโครงการฯ จำแนกตามประเภทของทุนการดำรงชีพเป็น 5 ด้าน ดังนี้

3.1 ด้านทุนมนุษย์ ได้แก่ การเข้าถึงองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น การมีอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น และการมีความสุขเพิ่มขึ้น

3.2 ด้านทุนกายภาพ ได้แก่ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานภาครัฐผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้ดี และการเข้าถึงสาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก

3.3 ด้านทุนการเงิน ได้แก่ การมีรายได้ของครัวเรือนและรายได้จากการจำหน่ายผักเหียงใบใหญ่เพิ่มขึ้นจากเดิมร้อยละ 20 การลดต้นทุนการผลิตได้ร้อยละ 20 การลดหนี้สินได้ร้อยละ 20 และการเกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนเพิ่มขึ้น

3.4 ด้านทุนสังคม ได้แก่ ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มในชุมชนเพิ่มขึ้น การช่วยเหลือเกื้อกูลและพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนเพิ่มขึ้น การแลกเปลี่ยนทักษะทางวิชาชีพในชุมชนระหว่างผู้มีประสบการณ์การทำการเกษตรสูงและผู้มีประสบการณ์การทำการเกษตรต่ำเพิ่มขึ้น และการเกิดขึ้นของสังคมเกษตรปลอดภัย

3.5 ด้านทุนธรรมชาติ ระบบการผลิตผักเหียงใบใหญ่ร่วมพืชหลักในชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 50 ไร่ พื้นที่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวในชุมชนลดลงอย่างน้อย 50 ไร่ พื้นที่สีเขียวในชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 50 ไร่ ผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมลดลง

4. ผลประโยชน์ (benefit) ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Table 1) เป็นผลประโยชน์เฉพาะมิติเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นมิติหลักที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักของโครงการฯ จำแนกเป็น 2 ประเภทดังนี้

4.1 ผลประโยชน์ทางตรง ประกอบด้วย 1.1) กำไรสุทธิจากการจำหน่ายกิ่งตอนผักเหียงใบใหญ่ (100 บาทต่อกิ่ง (1 กิ่งต่อดัน)) 1.2) กำไรสุทธิจากการจำหน่ายกิ่งตอนชำลง (200 บาทต่อกิ่ง (1 กิ่งต่อดัน)) 1.3) กำไรสุทธิจากการจำหน่ายใบสดผักเหียงใบใหญ่ (60 บาทต่อกิโลกรัม (ผลผลิตผักเหียงใบใหญ่เฉลี่ย 1 กิโลกรัมต่อดันต่อเดือน)) ทั้งนี้ ผักเหียงใบใหญ่ 1 ต้น สามารถตอนได้ประมาณ 2 กิ่งในรอบ 12 เดือน สำหรับจำนวนต้นผักเหียงใบใหญ่ที่ครัวเรือนเกษตรกรรายคนเก็บผลผลิตไปจำหน่ายเท่ากับจำนวนต้นผักเหียงใบใหญ่ทั้งหมดลบด้วย 10 ซึ่งเป็นจำนวนต้นผักเหียงใบใหญ่ที่ครัวเรือนเกษตรกรรายคนเก็บไว้เพื่อบริโภคผลผลิตในครัวเรือน

4.2 ผลประโยชน์ทางอ้อม ประกอบด้วย 2.1) ลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครัวเรือน (60 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน จากการปลูก 10 ต้น) โดยในปีแรกให้ผลประโยชน์ได้เพียง 1 เดือนเท่านั้น ขณะที่ในปีถัดไปให้ผลประโยชน์ทุกเดือน 2.2) ลดค่าเช่าที่ดินสำหรับครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน (ตำบลลำสินธุ์ 3,500 บาทต่อปี และตำบลชุมพล 6,000 บาทต่อปี) สำหรับราคาที่ดินประเมินโดย ธ.ก.ส. ในระยะไม่เกิน 40 เมตรจากถนน ซึ่งที่ดินในตำบลลำสินธุ์และตำบลชุมพลมีราคา 400,000 และ 800,000 บาทต่อไร่ตามลำดับ โดยสามารถให้ผลประโยชน์ตั้งแต่ปีแรกที่ปลูกผักเหียงใบใหญ่ ทั้งนี้การปลูกผักเหียงใบใหญ่มีระยะปลูก 2x2 เมตร พื้นที่ 1 ไร่ สามารถปลูกต้นผักเหียงใบใหญ่ได้จำนวน 400 ต้น

5. การวิเคราะห์สถานการณ์ในกรณีฐาน (base case scenario)

สำหรับการวิเคราะห์สถานการณ์ในกรณีฐาน พบว่าเกิดจำนวน 5 ข้อ ได้แก่ ผลประโยชน์ที่ 1. รายได้จากการจำหน่ายกิ่งตอนราคา 100 บาทต่อกิ่ง ผลประโยชน์ที่ 2. รายได้จากการจำหน่ายกิ่งตอนชำลงราคา 200 บาทต่อดัน ผลประโยชน์ที่ 3. รายได้จากการจำหน่ายใบสด ราคา กิโลกรัมละ 60 บาท (ผลผลิตใบสดเหียงใบใหญ่เฉลี่ย 1.0 กิโลกรัมต่อดันต่อเดือน) ผลประโยชน์ 4 ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน 60 บาทต่อดันต่อครัวเรือนต่อเดือน และผลประโยชน์ 5 ลดค่าเช่าที่ดินในครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินในตำบลชุมพล (6,000 บาทต่อปี) และตำบลลำสินธุ์ (3,500 บาทต่อปี) เมื่อพิจารณาจากผลประโยชน์ที่ 1. รายได้จากการจำหน่ายกิ่งตอน 100 บาทต่อกิ่ง ส่งผลให้เกิดกิจกรรมหรือโครงการเพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกผักเหียงแปลงใหญ่เพื่อสร้างรายได้จากการเก็บใบสดจำหน่ายและตอนกิ่งจำหน่าย เกิดการมีส่วนร่วมจากองค์กร หรือบุคคลอื่น (attribution) ได้แก่ สวทช. ศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรด้านอารักขาพืช จังหวัดสงขลา ธ.ก.ส. กยท. อำเภอสรรคินทร์ สำนักงานเกษตรอำเภอสรรคินทร์ บริษัท ปตท. (มหาชน) จำกัด ร้อยละ 80 ผลกระทบส่วนเกิน (deadweight) หรือผลที่เกิดขึ้นแม้ไม่ได้ดำเนินโครงการฯ ประกอบด้วยอัตราการตายของต้นกิ่งตอนร้อยละ 50 และผลประโยชน์ที่ 2. รายได้จากการจำหน่ายกิ่งตอนชำลง 200 บาทต่อดัน ส่งผลกระทบส่วนเกินทำให้อัตราการตายของต้นกล้ากิ่งตอนชำลงลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 35 ซึ่งให้เห็นว่าการสนับสนุนต้นกล้าเหียงใบใหญ่ในรูปแบบกิ่งตอนชำลงส่งผลให้อัตราการตายของต้นกล้าลดลงร้อยละ 15 จากการสนับสนุนในรูปแบบเดิม คือ กิ่งตอน นอกจากนั้นยัง

พบว่าในผลประโยชน์ที่ 3. รายได้จากการจำหน่ายใบสด ราคา กิโลกรัมละ 60 บาท (ผลผลิตใบสดเฉลี่ยใบใหญ่เฉลี่ย 1.0 กิโลกรัม ต่อต้นต่อเดือน) พบผลกระทบส่วนเกิน (deadweight) ได้แก่ น้ำหนักผลผลิตใบสดที่เกินระยะบริโภคสด ร้อยละ 45 ในขณะที่การดำเนินโครงการดังกล่าวไม่พบผลกระทบด้านการทดแทน (displacement)

Table 1 The present value of cost, benefit, and base case scenario of the agro-strategy to alleviate poverty of srinakaran people project

Unit: THB per household

Year	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Cost						
- Providing seedlings to increase the number of plants and planting area for large-leaved liang.	300,000					
- Workshop	600,000					
- Engagement activities	200,000					
Total cost	1,100,000					
Present value of total cost	1,100,000					
Base case scenario						
Attribution						
- Expanding the area for planting large-leaved liang in Srinakaran district by other agencies (80%).	1,358,208	3,395,520	9,507,456	27,843,264	82,850,688	
Deadweight						
- Death rate of grafted trees (50%)	117,900	294,750	825,300	2,416,950	7,191,900	
- Death rate of planted seedlings (45%)	763,992	1,909,980	5,347,944	15,661,836	46,603,512	
- Death rate of grafted trees in the nursery bag (35%)	146,720	366,800	1,027,040	3,007,760	8,949,920	
Total base case impact	2,386,820	5,967,050	16,707,740	48,929,810	145,596,020	
Present value of total base case impact	2,273,161.90	5,412,290.25	14,432,774	40,254,675.78	114,078,291.40	
Benefit						
- Net profit from selling large-leaved liang grafted trees	235,800	589,500	1,650,600	4,833,900	14,383,800	
- Net profit from selling large-leaved Liang grafted trees in the nursery bag	419,200	1,048,000	2,934,400	8,593,600	25,571,200	
- Net profit from selling large-leaved liang	1,697,760	4,244,400	11,884,320	34,804,080	103,563,360	
- Reduce household food expense.	78,600	943,200	943,200	943,200	943,200	943,200
- Reduce land rent for landless households.	9,500	9,500	9,500	9,500	9,500	9,500
Total benefit	78,600	3,305,460	6,834,600	17,422,020	49,184,280	144,471,060
Present value of total benefit	78,600	3,148,057.14	6,199,183.67	15,049,795.92	40,464,028.88	113,196,855.81
Total Benefit-Total Cost-Base Case	-1,021,400	918,640	867,550	714,280	254,470	-1,124,960
Impact						
Present Value	-1,021,400	874,895.24	786,893.42	617,021.92	209,353.10	-881,435.60
Total Present Benefit-Base Case Impact	585,328.08					

ครัวเรือนเกษตรกรรายจนได้รับการพัฒนาทุนมนุษย์จากการอบรมเชิงปฏิบัติการทำให้มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ทำให้ครัวเรือนยากจนกลุ่มเป้าหมายสามารถปลูกผักเลี้ยงใบใหญ่ ทั้งเพื่อบริโภคในครัวเรือน และเพื่อจำหน่ายได้มากขึ้น จึงช่วยเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารของครัวเรือนได้จำนวนหนึ่ง รวมถึงเพิ่มความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนจากการมีอาหาร การเข้าถึงอาหาร และการใช้ประโยชน์จากอาหาร (อาหารในที่นี้คือผักเลี้ยงใบใหญ่) อีกทั้งยังสามารถนำส่วนต่างของรายจ่ายที่ประหยัดได้ไปจัดหาอาหารอื่น เพื่อให้ครัวเรือนมีอาหารสำหรับบริโภคที่หลากหลายขึ้น และได้รับสารอาหารครบถ้วน เพราะช่องทางเพิ่มความสามารถในการเข้าถึงอาหารได้มากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในภาพรวมอีกด้วย ในขณะเดียวกันเงินส่วนดังกล่าวอาจนำไปออมหรือสะสมไว้เพื่อใช้ลงทุนก็ได้ นอกจากนี้ การใช้ปุ๋ยหมักอินทรีย์ที่ผลิตเองและแทนแฉงทดแทนปุ๋ยไนโตรเจน ยังช่วยลดต้นทุนการผลิตในส่วนของปุ๋ยเคมี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาตนเองอันนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการยกระดับทั้งทุนมนุษย์และทุนการเงิน รวมทั้งยังช่วยเพิ่มทุนสังคมจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินกิจกรรมและแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการร่วมกันทำงานในประเด็นอื่น ๆ ในอนาคต

โครงการ “วิชายุทธเกษตรสู่ใจคน คนศรีนครินทร์” ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยพบว่า มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ทางสังคมสุทธิเท่ากับ 1,685,328.08 บาท และอัตราผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนมีค่า 1.53 หมายความว่า การจัดสรรเงินงบประมาณของ บพท. สำหรับโครงการฯ ให้ผลตอบแทนทางสังคม 1.53 เท่าของเงินงบประมาณ หรือในอัตราส่วน 1.53:1 อาจกล่าวได้ว่า การลงทุนในโครงการฯ ด้วยเงินจำนวน 1 บาท สามารถให้ผลตอบแทนกลับคืนต่อสังคม 1.53 บาท นั่นแสดงว่าเงินงบประมาณที่ใช้ในโครงการฯ มีความคุ้มค่าในการลงทุน โดยมีปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จดังต่อไปนี้

1. การมีภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง คณะผู้วิจัยมีการดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อเติมเต็มและขับเคลื่อนโครงการฯ ให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม กลไกการหนุนเสริมและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งการมีนักพัฒนาในพื้นที่หรือหน่วยที่ท้องถิ่นที่มีความชำนาญ สามารถถ่ายทอดและยกระดับนักพัฒนาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านกลไกการทำงานอย่างมีระบบและครบวงจร

2. การกำหนดแผนงานและผลการดำเนินงานที่ได้อย่างชัดเจน โครงการฯ นี้ได้เลือกกลุ่มนักพัฒนาด้านแบบคือ สมาชิกในศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสินธุ์แพรทอง ซึ่งสามารถผลักดันให้เป็นพื้นที่ต้นแบบสำหรับการเรียนรู้และต่อยอดของครัวเรือนเกษตรกรรายจนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งครัวเรือนเกษตรกรรายจนที่เข้าร่วมโครงการยังมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และเข้าใจการดำเนินโครงการนี้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ หัวหน้าทีมวิจัยได้มีการกำหนดแผนงานและกำหนดการในการลงพื้นที่อย่างชัดเจน พร้อมทั้งสื่อสารให้นักวิจัยในทีมเตรียมความพร้อม ทั้งด้านข้อมูลและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น ตลอดจนเปิดโอกาสให้นักวิจัยสามารถบริหารจัดการเวลาในการลงพื้นที่ เพื่อปฏิบัติงานและติดตามความก้าวหน้าของโครงการฯ ได้ จึงบรรลุผลที่คาดว่าจะได้รับการลงพื้นที่แต่ละครั้งได้ดี

3. ความเข้มแข็งทางวิชาการที่ถ่ายทอดให้กับกลุ่มเป้าหมาย การนำองค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีที่มาจากทีมงานที่มีความเข้มแข็งทางวิชาการไปถ่ายทอดให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรรายจน บวกกับการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกปฏิบัติให้กับครัวเรือนเกษตรกรรายจน ส่งผลให้ทีมวิจัยได้รับความสนใจและร่วมมือจากครัวเรือนเกษตรกรรายจนเป็นอย่างดีในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ นอกจากความเข้มแข็งในเชิงวิชาการที่ถ่ายทอดให้ครัวเรือนเกษตรกรรายจนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักแล้ว ทีมวิจัยยังส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรรายจนได้มีโอกาสแสดงศักยภาพ สื่อสาร และถ่ายทอดความรู้ของตนเองในเวทีสาธารณะระดับท้องถิ่น เช่น การนำครัวเรือนเกษตรกรรายจนกลุ่มเป้าหมายเข้าสู่โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งหมู่บ้านยั่งยืน (sustainable village) โดยมีนายอุทัย บุญตา ประธานกลุ่ม พร้อมด้วยสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมแสดงนิทรรศการและนำเสนอผลงานในโครงการประกวดนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยเชิงคุณภาพ พ.ศ. 2566 ภายใต้ชื่อนิทรรศการ “สินธุ์แพรทอง โมเดล” ซึ่งเป็นโครงการที่สะท้อนถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นตามวิถีประชาธิปไตย โดยได้รับรางวัลนวัตกรรมในระดับ “ดีมาก” ประเภทชุมชน องค์กร ซึ่งเป็นต้นแบบให้แก่เกษตรกรในพื้นที่และต่างพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งการส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรรายจนเข้าร่วมโครงการดังกล่าว ถือเป็นการสร้างโอกาสและสะท้อนความเข้มแข็งทางวิชาการของมหาวิทยาลัยที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อสังคมได้อย่างแท้จริง

สรุปผลการศึกษา

โครงการ “วิชายุทธเกษตรสู่ใจคน คนศรีนครินทร์” ดำเนินการในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อขจัดความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรรายจนในพื้นที่ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในกิจกรรมพัฒนาอาชีพที่ตรงตามความต้องการของเกษตรกรและมุ่งยกระดับรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจาก บพท. โดยมีเกษตรกร

ยากจนเข้าร่วมโครงการจำนวน 131 ครัวเรือน ผลประโยชน์ที่ประเมินเป็นมูลค่าเงินได้ ได้แก่ กำไรสุทธิจากการจำหน่ายกิ่งตอน กิ่งตอนชำถุง และใบสดจากต้นเหลียงใบใหญ่ รวมถึงการลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารและค่าเช่าที่ดินของครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าโครงการฯ คุ่มค่าต่อการลงทุน โดยมีผลตอบแทนทางสังคม 1.53 เท่าของงบประมาณ กล่าวคือ ให้ผลตอบแทนทางสังคมคิดเป็น 1.53 บาท ต่องบประมาณ 1 บาท ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นและมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองมากขึ้น ซึ่งเป็นรากฐานสู่ความยั่งยืนในอนาคต อีกทั้งยังสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้ โดยเฉพาะในภาคใต้ที่ครัวเรือนเกษตรกรยากจนจำนวนมากทำสวนยางพาราหรือไม้ผล อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ทุกพื้นที่ เช่นเดียวกับนโยบายแก้จนระดับประเทศของรัฐบาลที่ยังไม่ได้มุ่งเน้นไปสู่การนำไปปฏิบัติจริงในระดับท้องถิ่นภายใต้บริบทของแต่ละท้องถิ่นและพื้นที่ โดยนัยนี้การปรับนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด อำเภอ หรือชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่นอาจมีปัญหาและความต้องการเฉพาะตัว ดังนั้นโครงการต้องปรับให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะที่รายล้อมการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละพื้นที่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการนี้ใช้เฉพาะข้อมูลที่สามารถประเมินมูลค่าเป็นตัวเงินได้ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา ประเมิน ขณะที่ข้อมูลอื่น ๆ ที่เป็นนามธรรม เช่น สุขภาพ หรือผลกระทบระยะยาวไม่ได้ถูกนำมาร่วมวิเคราะห์ เนื่องจากประเมินมูลค่าเป็นเงินได้ยาก ดังนั้นจึงควรทำการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการควรทำหลังจากสิ้นสุดโครงการประมาณ 2-3 ปี เพื่อให้ผลลัพธ์และผลกระทบชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผลประโยชน์ทับซ้อน

ผู้เขียนขอประกาศว่าบทความนี้ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากหน่วยบริหารและจัดการทุนระดับพื้นที่ (บพท.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ชุดโครงการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดพัทลุงปีที่ 3 โมเดลเกษตร: โครงการย่อยที่ 4 วิชายุทธศาสตร์สูงจน คนศรีนครินทร์ ภายใต้รหัสชุดโครงการวิจัย A11F660109

การมีส่วนร่วมในการเขียนบทความของผู้เขียน

ความคิดริเริ่ม และ สมมุติฐาน: นันทิยา พนมจันทร์, และ เบญจวรรณ บัวขวัญ. การปฏิบัติการวิจัย การมีส่วนร่วมในการออกแบบ การทดลอง การทดสอบ เครื่องมือวัด วิธีการเก็บข้อมูล และ criteria: นันทิยา พนมจันทร์, จตุพร ไกรถาวร, เบญจวรรณ บัวขวัญ, ปวีณา แก้วอุบล, ภาณุมาศ พงศ์ดิษฐ์, มาณี แก้วชนิด, และ สรพงศ์ เบญจศรี. การจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล: นันทิยา พนมจันทร์. การวิพากษ์วิจารณ์ผล การแสดง การเปรียบเทียบกับข้อสรุปหรือองค์ความรู้ หรือทฤษฎีเดิม: นันทิยา พนมจันทร์, เบญจวรรณ บัวขวัญ, ปวีณา แก้วอุบล, และ สรพงศ์ เบญจศรี. การมีส่วนร่วมในการเขียนต้นฉบับบทความ: นันทิยา พนมจันทร์ และปฐวิชัย พิทยาภินันท์. การให้การสนับสนุนเครื่องมือ ห้องปฏิบัติการ และ ครุภัณฑ์: ปวีณา แก้วอุบล, และมาณี แก้วชนิด.

เอกสารอ้างอิง

- Asfaw, S., Shiferaw, B., Simtowe, F., & Lipper, L. (2012). Impact of modern agricultural technologies on smallholder welfare: evidence from Tanzania and Ethiopia. **Food Policy**, 37(3), 283–295.
- Clare, G., Diprose, G., Lee, L., Bremer, P., Skeaff, S., & Miroso, M. (2023). Measuring the impact of food rescue: a social return on investment analysis. **Food Policy**, 117(1), 102454.
- Cooney, K., & Lynch–Cerullo, K. (2014). Measuring the social returns of nonprofits and social enterprises: the promise and perils of the SROI. **Nonprofit Policy Forum**, 5(2), 367–393.
- Cunguara, B., & Moder, K. (2011). Is agricultural extension helping the poor?: evidence from rural Mozambique. **Journal of African Economies**, 20(4), 562–595.
- Danso-Abbeam, G., Ehiakpor, D. S., & Aidoo, R. (2018). Agricultural extension and its effects on farm productivity and income: insight from northern Ghana. **Agriculture and Food Security**, 7(74), 1–10.
- Davis, K., Nkonya, E., Kato, E., Mekonnen, D. A., Odendo, M., Miiro, R., & Nkuba, J. (2012). Impact of farmer field schools on agricultural productivity and poverty in East Africa. **World Development**, 40(2), 402–413.
- Elias, A., Nohmi, M., Yasunobu, K., & Ishida, A. (2013). Effect of agricultural extension program on smallholders' farm productivity: evidence from three peasant associations in the highlands of Ethiopia. **Journal of Agricultural Science**, 5(8), 163–181.
- Gebrehiwot, K. G. (2015). The impact of agricultural extension on households' welfare in Ethiopia. **International Journal of Social Economics**, 42(8), 733–748.
- Kuldilok, K., Premasathian, A., & Limsombunchai, W. (2024). Outcomes and impact assessment of development and community tourism and product development for supporting grassroot economy and wellness tourism research project. **Applied Economics, Management and Social Sciences**, 1(1), 84–103. (in Thai).
- Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). **A Guide to Social Return on Investment**. The SROI Network. <https://socialvalueselfassessmenttool.org/wp-content/uploads/intranet/758/pdf-guide.pdf>
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). **National Strategy 2018–2037**. Retrieved from: http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2023/06/NS_PlanOct2018.pdf. (in Thai).
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2023). **Poverty and Inequality Report 2022**. Retrieved from: https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=14557. (in Thai).
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2024a). **Statistics on Poverty and Income Distribution**. Retrieved from: <https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=social>. (in Thai).
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2024b). **Gross Regional and Provincial Product Chain Volume Measure 2022 Edition**. Retrieved from: https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=gross_regional. (in Thai).
- Saeteaw, W., Onthong, J., & Khawmee, K. (2021). Soil properties and organic carbon composition using infrared techniques in rubber growing soil under different rubber–based intercrops. **Thai Science and Technology Journal**, 29(5), 880–892. (in Thai).
- Saeteng, P., Onthong, J., & Khawmee, K. (2022). Nutrient status in rubber growing soil, rubber leaf and nutrient concentration in latex under different rubber-based intercropping plantation. **Journal of Applied Science and Emerging Technology**, 21(1), 1–20. (in Thai).
- Thailand United Nations. (2024). **The Sustainable Development Goals in Thailand: No Poverty**. Retrieved from: <https://thailand.un.org/en/sdgs/1>.
- Vijitsrikamol, K. (2021). **Assessing the Impact of Research and Development: Basic Principles and Practices**. Knowledge Network Institute of Thailand. (in Thai).
- Wonde, K. M., Tsehay, A. S., & Lemma, S. E. (2022). Training at farmers training centers and its impact on crop productivity and households' income in Ethiopia: a propensity score matching (PSM) analysis. **Heliyon**, 8(7), e09837.